

การศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย: ข้อท้าทาย และโอกาสในศตวรรษที่ 21

Legal Education in Thailand: Challenges and Opportunities

in the Twenty - First Century

จาทูรนต์ วรรณวล¹ | Chaturont Wannuan¹, พฤกษา เครือแสง² | Phrugksa Krueasaeng²

อาระดา พุ่มไพศาลชัย³ | Arada Pumpaisanchai³, มณีนรัตน์ จันทร์หนีว⁴ | Maneerat Channew⁴

เกียรติสุดา โสตามรรค⁵ | Keaitsuda Sodamark⁵, ฐาปนี ชุมพลวงษ์⁶ | Tapanee Chumphonwong⁶

อัศจกร บุปผาจำเริญ⁷ | Akkajohn Buppachamroen⁷, ประภาพร แสงบุญเรือง⁸ | Prapaporn Sangboonruang⁸

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย: ข้อท้าทาย และโอกาสในศตวรรษที่ 21” เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของประเทศไทยที่จัดการเรียนการสอนกฎหมายขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ในบทความยังได้มีการพิจารณาถึงผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อการศึกษานิติศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 และได้เน้นถึงข้อท้าทายและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “เทคโนโลยีพลิกผัน (Disruptive Technology)” อันเกิดจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสอน และการจัดให้มีประสบการณ์จากการปฏิบัติของนิสิตนักศึกษาในการศึกษานิติศาสตร์ นอกจากนี้ ยังพบว่าการนำดิจิทัลมาใช้ในการศึกษานิติศาสตร์ กล่าวคือ เทคโนโลยีทางนวัตกรรมที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว อาทิ ChatGPT ได้ส่งผลให้เกิดวิธีการใหม่และกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนสำหรับนิสิตนักศึกษา ดังนั้น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้ก่อให้เกิดโอกาสสำหรับการฟื้นฟูและปรับปรุงการศึกษานิติศาสตร์ให้ทันต่อยุคสมัย ในบทความได้สรุปว่า การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีดิจิทัลในการศึกษานิติศาสตร์ ถือเป็นกรณีที่มีโอกาสหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากยุคเทคโนโลยีในทางกฎหมาย (Legal Technology หรือ Legal Tech) ได้ถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของนักกฎหมายรุ่นใหม่ การศึกษานิติศาสตร์ด้วยเทคโนโลยี

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: chaturontwannuan@gmail.com

²รองศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Phrugksa44@gmail.com

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Arada.phum@gmail.com

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Maneerat.channew@gmail.com

⁵ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Pikfsct@gmail.com

⁶ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: iamgartoon@hotmail.com

⁷อาจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Aj.akkajohn@gmail.com

⁸อาจารย์/ สาขาวิชานิติศาสตร์/ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์/ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี/ Email: Ps-kae@hotmail.com

* E-Mail ผู้ส่งบทความ chaturontwannuan@gmail.com / เบอร์โทรศัพท์ 081-647-4890/ รับเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2567/

แก้ไขเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2567/ ตอบรับเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2567/ เผยแพร่วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2567

จึงควรที่จักเป็นเรื่องของมหาวิทยาลัยในลักษณะของการปลูกฝังการเป็นนักกฎหมายรุ่นเยาว์ โดยใช้เทคโนโลยี
ทั้งนี้ เพื่อความก้าวหน้าในชีวิตของการเป็นนิสิตนักศึกษา กรณีถือเป็นการเตรียมการให้กับนิสิตนักศึกษากฎหมาย
สำหรับการเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีต่าง ๆ ดังกล่าว เพื่อที่จะส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มในเชิงสร้างสรรค์
และทักษะในการติดต่อสื่อสารของนิสิตนักศึกษาต่อไป

คำสำคัญ : การศึกษานิติศาสตร์, เทคโนโลยี, ปัญญาประดิษฐ์, ChatGPT

Abstract

This article examines the present situation of legal education, taking place in various law schools in Thailand. In addition, the article considers the impact of digital technologies on legal education in the twenty-first century. This article also focuses on the challenges and issues of **“disruptive technology” arising from artificial intelligence technology** in the context of teaching methods and students practical experience in legal education. It is found that the digitalisation of the legal education system, namely, fast-growing innovation technology such as ChatGPT and its influence has brought new methods and approaches for the teaching-learning process. Hence, artificial intelligence technology provides an opportunity to revitalise and modernise legal education. The article concludes that the emerging presence of digital technologies in legal education is inescapable as the era of legal technology or “Legal Tech” is becoming a crucial part of modern lawyers. Legal Tech education should take part at university level to instill in young lawyers a taste of progressive technologies from the student’s life. As a result, it is important to prepare law students for those changes by encouraging students’ creativity and their communicative skills.

Keywords: Legal Education, Technology, Artificial Intelligence, ChatGPT

บทนำ

ในปัจจุบัน โลกแห่งการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงจากยุคสมัยเดิมเป็นอันมาก ทั้งการศึกษาเรียนรู้ในศาสตร์ทั้งหลาย ได้แก่ วิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้เกิดจากปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะในความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จนกระทั่งโลกได้ก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 อันถือเป็น “ยุคดิจิทัล (Digital Era)” กรณีข้างต้นได้ส่งผลกระทบในการศึกษานิติศาสตร์ของคณาจารย์ นิสิตนักศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ขึ้นด้วยเช่นกัน

บทความนี้ จักได้วิเคราะห์ถึงการศึกษานิติศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ ได้จำกัดเพียงการศึกษาในระดับปริญญาตรี โดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อหลัก อันได้แก่ การศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย และการศึกษานิติศาสตร์และปัญหาประติษฐ์: ข้อท้าทาย และโอกาสในศตวรรษที่ 21 รายละเอียดดังต่อไปนี้

เนื้อหา

1. การศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย

“นิติศาสตร์” (Jurisprudence) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “jurisprudentium” หมายความว่า ความรู้ทางกฎหมายหรือวิชากฎหมาย โดยคำว่า “juris” แปลว่า กฎหมาย และ “prudentium” หมายถึง ความฉลาด นอกจากนี้ ได้มีการใช้คำว่า “Jurisprudence” ในความหมายพิเศษอีกด้วย กล่าวคือ ในภาษาฝรั่งเศส Jurisprudence ย่อมาจากคำว่า jurisprudence constant หมายความว่า ความรู้กฎหมายที่เกิดจากแนวคำพิพากษาของศาล ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า “Doctrine” อันเป็นกฎหมายที่สอนในตำรากฎหมาย ส่วนในโรงเรียนกฎหมายอังกฤษของมหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งก่อตั้งโดย John Austin เมื่อ ค.ศ. 1828-1832 ซึ่งคำว่า “Jurisprudence” นั้น จักถือเป็นชื่อวิชาเฉพาะที่ได้ใช้สอนในโรงเรียนดังกล่าว โดยมีคำสอนว่า “กฎหมาย” คือ คำสั่งของรัฐบาลปิตัย (“นิติศาสตร์คืออะไร?”, กรกฎาคม 2561)

สำหรับ “การศึกษานิติศาสตร์ (Legal Education)” ได้มีการให้นิยามว่า “การศึกษาที่มีวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนาถึงการขัดเกลาทางจริยธรรม รวมถึงกรอบของทักษะต่าง ๆ ทั้งในการคิด วิเคราะห์และในเชิงประจักษ์ที่จำเป็นในการนำพาซึ่งความยุติธรรม” (“Law School Quotes”, n.d.) ซึ่งเป็นการอบรม (Discipline) ถ่ายทอดความเข้าใจในประมวลกฎหมายและบทบัญญัติต่าง ๆ ทางกฎหมายอันจักช่วยนักศึกษาในการประกอบอาชีพได้ต่อไป รวมทั้งเป็นการฝึกฝนอย่างหนึ่งบนพื้นฐานของหลักการเพื่อให้เกิดความสมดุลในการใช้หลักเหตุผล และวิธีการระงับข้อพิพาทของความขัดแย้งต่าง ๆ การศึกษานิติศาสตร์จัดอยู่ในสังคมศาสตร์ (A Social Science) ซึ่งจัดให้มีแนวความคิด การให้ความช่วยเหลือ และสมรรถนะในคุณค่าพื้นฐาน ความเชื่อ การทบทวน และวิธีการต่าง ๆ สำหรับการก่อตั้ง และการรักษาไว้ซึ่งสังคมที่เป็นธรรม (A Fair Society) (Singh & Singh, 2021)

ในการศึกษานิติศาสตร์นั้น กรณีถือเป็น “สิทธิในการศึกษา (Right to Education)” ซึ่งจัดเป็นสิทธิที่สำคัญของ “สิทธิมนุษยชน (Human Rights)” กล่าวคือ มนุษย์แต่ละคนจักมีเสรีภาพ (Individual Freedom)

อันได้รับการรับรองและคุ้มครองจากรัฐโดยปราศจากการถูกแทรกแซงหรือละเมิดในสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ (Basic Rights) ของพลเมืองซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาล และจากบรรดากฎหมายทั้งหลาย สิทธิมนุษยชนข้างต้นได้มีการกำหนดไว้ทั้งในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights of 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966) รวมตลอดถึงกฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่น ๆ (Delbruck, 1992) เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายวิธีพิจารณาความ เป็นต้น

สิทธิในการศึกษาในลักษณะที่เป็นสิทธิมนุษยชนดังกล่าว หมายถึง การที่บุคคลต่าง ๆ อันได้แก่ เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ จักมีสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ หมายความว่า บรรดารัฐทั้งหลายต่างมีหน้าที่ในการทำให้สิทธิในการศึกษาของบุคคลดังกล่าวเกิดเป็นมรรคเป็นผลขึ้นได้ ทั้งนี้ ภายใต้พันธกรณีในด้านกฎหมาย โดยการศึกษาจักได้รับการประกัน (Guarantee) ในลักษณะที่เป็นสิทธิมนุษยชนในตราสารระหว่างประเทศ (International Instruments) ที่รัฐต่าง ๆ เข้าเป็นภาคี โดยเฉพาะกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ตามที่ได้ระบุข้างต้น และอนุสัญญาต่อต้านการเลือกปฏิบัติทางการศึกษา ค.ศ. 1940 (Convention against Discrimination in Education of 1940) ทั้งนี้ รัฐจักต้องดำเนินการภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ กล่าวคือ การจัดระบบการศึกษาให้มีความเสมอภาค โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ทุนบำรุงการศึกษาในทุกระบบทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการเข้าถึงในการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยไม่มีค่าใช้จ่ายหากสามารถจัดทำได้โดยคำนึงถึงการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอ ตลอดจนเสรีภาพทางวิชาการในทุกระดับการศึกษา การจัดให้มีหลักสูตรการศึกษาต่าง ๆ และระบบการศึกษาที่ตรวจสอบได้ (UNESCO, 2019)

สำหรับการศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย การที่ได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยของรัฐทั้งที่เป็นส่วนราชการ เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยราชภัฏต่าง ๆ เป็นต้น รวมทั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นอาทิ และการอนุญาตให้มหาวิทยาลัยเอกชนทั้งหลายได้จัดการเรียนการสอนกฎหมายทั้งในระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา กรณีถือเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิในการศึกษาอันเป็นการปฏิบัติตามพันธกรณีที่ประเทศไทยได้เป็นภาคีในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศข้างต้น รวมทั้งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอีกโสดหนึ่งด้วย

ในการศึกษานิติศาสตร์ข้างต้น ได้ปรากฏวิชาต่าง ๆ ทางนิติศาสตร์ที่ได้มีการศึกษา ตลอดจนการจัดการเรียนการสอน กรณีสามารถจำแนกได้เป็นแขนงวิชา ดังนี้

(1) **วิชานิติศาสตร์โดยแท้ (Legal Science Proper)** คือ การศึกษาถึงตัวบทกฎหมายอันเป็นเนื้อหาทางกฎหมาย ตลอดจนนิติวิธีหรือวิธีการใช้กฎหมายเพื่อการปรับใช้กับคดี และการประกอบวิชาชีพกฎหมาย

(2) **วิชานิติศาสตร์ทางข้อเท็จจริง** (Legal Science of Facts) กรณีเป็นการศึกษากฎหมายในลักษณะของข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์หรือในสังคม โดยหาได้ประเมินคุณค่าว่าสิ่งนั้นถูกหรือผิดแต่ประการใด เช่น วิชาประวัติศาสตร์กฎหมาย และวิชาสังคมวิทยากฎหมาย เป็นต้น

(3) **วิชานิติศาสตร์เชิงคุณค่า** (Legal Science of Values) จัดเป็นการศึกษากฎหมายโดยการวิพากษ์เปรียบเทียบ และในเชิงการประเมินคุณค่า เช่น วิชากฎหมายเปรียบเทียบ และวิชาที่เกี่ยวกับนิติบัญญัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ หากศึกษากฎหมายที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับปรัชญา ก็จักเรียกว่า “วิชานิติปรัชญา (Philosophy of Law)” (“นิติศาสตร์คืออะไร?”, กรกฎาคม 2561)

ในส่วนของการจัดการศึกษานิติศาสตร์ระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของประเทศไทย ในปัจจุบัน ทุกมหาวิทยาลัยจะต้องจัดให้มีหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต ทั้งนี้ โดยต้องมีมาตรฐานไม่ต่ำกว่า “มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561” กรณีเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 (ปัจจุบันได้มีการยกเลิกประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 โดยให้ใช้กฎกระทรวง มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 แทน ซึ่งได้กำหนดให้ใช้มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาทั้งระดับอนุปริญญา ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา ในการส่งเสริม การกำกับดูแล การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ทุกแห่ง ทั้งนี้ ให้ดำเนินการตามประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2565 โดยมีสาระสำคัญต่าง ๆ คือ อาจารย์ประจำจะต้องดำรงตำแหน่งอาจารย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ การจัดให้มีอาจารย์ประจำหลักสูตร และอาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาตรีทางวิชาการ/ ปริญญาตรีทางวิชาชีพหรือปฏิบัติการ/ ปริญญาตรี (ต่อเนื่อง) อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปริญญาตรีทางวิชาการ/ ปริญญาตรีทางวิชาชีพหรือปฏิบัติการ/ปริญญาตรี (ต่อเนื่อง) อาจารย์ผู้สอนหลักสูตรปริญญาตรีทางวิชาการ/ ปริญญาตรีทางวิชาชีพหรือปฏิบัติการ/ ปริญญาตรี (ต่อเนื่อง) รวมทั้งอาจารย์พิเศษ สำหรับหลักสูตรจำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ หลักสูตรปริญญาตรีทางวิชาการ และหลักสูตรปริญญาตรีทางวิชาชีพ หรือปฏิบัติการ การจัดการศึกษาให้ใช้ระบบทวิภาค การคิดหน่วยกิตตามทวิภาค โดยจำนวนหน่วยกิตรวมและระยะเวลาการศึกษา ให้ไม่กำหนดระยะเวลาการศึกษา โดยหลักสูตรที่มีระยะเวลาการศึกษาปกติ 4 ปี 5 ปี 6 ปี ให้มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 120 หน่วยกิต 150 หน่วยกิต 180 หน่วยกิตตามลำดับ ส่วนหลักสูตรปริญญาตรี (ต่อเนื่อง) มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 72 หน่วยกิต โครงสร้างของหลักสูตรนั้น กำหนดให้หมวดวิชาศึกษาทั่วไปไม่น้อยกว่า 24 หน่วยกิต หมวดวิชาเฉพาะปริญญาตรี 4 ปีทางวิชาการไม่น้อยกว่า 72 หน่วยกิต ปริญญาตรีทางวิชาชีพหรือปฏิบัติการไม่น้อยกว่า 72 หน่วยกิต โดยต้องเรียนวิชาทางปฏิบัติการไม่น้อยกว่า 36 หน่วยกิต และทางทฤษฎีไม่น้อยกว่า 34 หน่วยกิต ปริญญาตรี (ต่อเนื่อง) ให้มีจำนวนหน่วยกิตหมวดวิชาเฉพาะรวมไม่น้อยกว่า 42 หน่วยกิต ในจำนวนนั้นต้องเป็นวิชาทางทฤษฎี

ไม่น้อยกว่า 18 หน่วยกิต ปริญาตรี 5 ปีไม่น้อยกว่า 90 หน่วยกิต ปริญาตรี 6 ปีไม่น้อยกว่า 108 หน่วยกิต เกณฑ์การวัดผลและการสำเร็จการศึกษา ต้องเรียนครบตามจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยได้ระดับคะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 2.00 จากระบบ 4 ระดับคะแนนหรือเทียบเท่า และการประกันคุณภาพของหลักสูตร ให้ทุกหลักสูตรกำหนดระบบประกันคุณภาพของหลักสูตรตามที่สถาบันกำหนด ซึ่งมหาวิทยาลัยที่ใช้หลักสูตรเดิมตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการข้างต้น เมื่อครบระยะเวลา 5 ปีแล้วนั้น จำต้องดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงและประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษาดังกล่าวข้างต้น

สำหรับโครงสร้างของหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการข้างต้น ให้ประกอบด้วย หมวดวิชาศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะ และหมวดวิชาเลือกเสรี โดยมีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร ไม่น้อยกว่า 120 หน่วยกิต แบ่งเป็น 3 หมวดวิชา ดังนี้

1) **หมวดวิชาศึกษาทั่วไป** ให้มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต

2) **หมวดวิชาเฉพาะ** ให้มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 84 หน่วยกิต ประกอบด้วย กลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับทางกฎหมาย) กับกลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย) ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจทั้งในกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นกับมีความรู้ความเข้าใจลุ่มลึกในกฎหมายเฉพาะด้านตามความสนใจหรือถนัด และมีทักษะที่จะสามารถออกไปปฏิบัติงานวิชาชีพกฎหมาย หรืออาชีพอื่นที่ใช้กฎหมายได้ การจัดการหลักสูตรในหมวดวิชาเฉพาะกำหนดไว้ ดังนี้

(1) **กลุ่มวิชาแกน** หมายถึง วิชาที่เป็นความรู้ในกฎหมายที่จำเป็นและมีความสำคัญ ซึ่งต้องศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานทั้งสำหรับการศึกษาวิชาเลือกและสำหรับการประกอบวิชาชีพ หรืออาชีพ มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 66 หน่วยกิต สำหรับองค์ความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นองค์ความรู้ที่ถูกบรรจุไว้ในกลุ่มวิชาแกน (วิชาบังคับ) โดยจะกระจายไปใน 3 กลุ่มวิชาหลักด้วยกันคือ กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน และกลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. **กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย** ในส่วนของกลุ่มวิชานี้จะเกี่ยวข้องกับหลักการทั่วไปแห่งกฎหมาย ระบบกฎหมาย หลักแนวคิดทฤษฎีในทางปรัชญาแห่งกฎหมาย ประวัติศาสตร์ของข้อความคิดและสถาบันทางกฎหมาย และหลักจริยธรรมจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพนักกฎหมาย วิชาเหล่านี้มีเนื้อหาสาระที่จะเป็นพื้นฐานแก่การศึกษากฎหมาย การใช้และการตีความกฎหมาย การทำความเข้าใจเหตุผลและหลักปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงความเข้าใจในกรอบของการประกอบวิชาชีพ การดำรงตน และบทบาทของนักกฎหมายในสังคม

ข. **กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง** กฎหมายแพ่งเป็นกฎหมายพื้นฐานที่มีความเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของบุคคลทุกคนในสังคมเริ่มตั้งแต่ถือกำเนิดไปจนถึงแก่ความตาย การถือครองทรัพย์สิน การได้มาหรือเปลี่ยนแปลงซึ่งสิทธิในทรัพย์สิน การประกอบอาชีพ การประกอบกิจกรรม ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ในครอบครัว การจัดการทรัพย์สินเมื่อถึงแก่ความตาย เป็นกลุ่มวิชาที่มีเนื้อหาสาระจำนวนมาก ทั้งที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อันถือเป็นกฎหมายทั่วไปของกฎหมายเอกชน และยังปรากฏในพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่ถือเป็นกฎหมายพิเศษอีกเป็นจำนวนมาก

ค. **กลุ่มวิชากฎหมายอาญา** กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายพื้นฐานที่มีความสำคัญ ในการควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมทั่ว ๆ ไปของบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในกฎหมายนี้ จะกำหนดว่าการกระทำใดเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษในลักษณะต่าง ๆ กันไปตามความร้ายแรง ของการกระทำ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของผู้ฝ่าฝืนให้สามารถกลับคืนมาอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ อย่างสงบสุข กฎหมายอาญาก็เช่นเดียวกับกฎหมายแพ่งที่มีทั้งปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา และในพระราชบัญญัติอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก การศึกษากฎหมายอาญาในฐานะที่เป็นวิชาบังคับจึงกำหนดให้ ศึกษาเฉพาะในส่วนของการประมวลกฎหมายอาญาเป็นสำคัญ

ง. **กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน** กฎหมายมหาชนเป็นกฎหมายพื้นฐานที่มีความสำคัญ ในฐานะที่วางกลไกการจัดโครงสร้างของรัฐ การจัดสรรอำนาจอธิปไตย การกำหนดองค์กรผู้ใช้อำนาจและกำหนด กรอบการใช้อำนาจสิทธิมนุษยชน และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การจัดองค์กรและการบริหารองค์กรฝ่ายปกครอง การใช้อำนาจและกรอบการใช้อำนาจขององค์กร ฝ่ายปกครอง รวมไปถึงกลไกการระงับข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายซึ่งมีลักษณะพิเศษต่างไปจากข้อพิพาทตามกฎหมายอื่น กฎหมายมหาชนมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตั้งแต่กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง ไปจนถึงศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง

จ. **กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ** นอกเหนือไปจากหลักทั่วไปแห่งสัญญา ที่กำหนดให้เป็นวิชาบังคับต้องศึกษาในส่วนของกลุ่มกฎหมายแพ่งแล้ว ยังมีสัญญาบางประเภทที่มีความสำคัญและ เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตทั่วไปของบุคคลและการประกอบธุรกิจการค้า

ฉ. **กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ** กฎหมายวิธีสบัญญัติเป็นกลไกในการใช้บังคับ กฎหมาย และเพื่อการระงับข้อพิพาท หากปราศจากกลไกเหล่านี้จะทำให้บรรดาสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ของบุคคลตามกฎหมายขาดความแน่นอนชัดเจนในการใช้บังคับ ซึ่งหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความในกฎหมาย แต่ละสาขามีหลักการที่แตกต่างกัน จึงควรกำหนดให้เรียนทั้งระบบศาลแต่ละสาขากับหลักกฎหมายวิธีพิจารณา ทางกฎหมายเอกชน กฎหมายอาญา และกฎหมายมหาชน รวมไปถึงการค้นหาค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อให้ได้มา ซึ่งพยานหลักฐาน

ช. **กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ** เป็นการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศ ในสองมิติกล่าวคือ การศึกษานิติสัมพันธ์ระหว่างเอกชนที่มีองค์ประกอบระหว่างประเทศ การกำหนดเขต อำนาจศาลการเลือกใช้กฎหมายต่อนิติสัมพันธ์ดังกล่าว รวมถึงการยอมรับและการบังคับตามคำชี้ขาดของศาล

ต่างประเทศกับในอีกมิติหนึ่งเป็นการศึกษานิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐในทางระหว่างประเทศ และพันธกรณีของรัฐในกฎหมายระหว่างประเทศ

ข. กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกเหนือไปจาก 7 กลุ่มวิชาข้างต้น จะยังคงมีเนื้อหาสาระของสาขาวิชาอีกบางส่วนที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งเห็นสมควรกำหนดให้ผู้เรียนศึกษาเป็นวิชาบังคับ ทั้งในแง่เนื้อหาที่เป็นพื้นฐานจำเป็นสำหรับการศึกษาวิชาอื่น ๆ ที่สูงขึ้นไป หรือจำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพหรืออาชีพในอนาคต หรือเป็นวิชานิติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสาขาวิชาอื่นไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือเป็นวิชาเฉพาะที่สถาบันมุ่งหวังให้เป็นอัตลักษณ์ของหลักสูตร

(2) **กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน** หมายถึงวิชาเลือกที่เป็นความรู้ในกฎหมายเฉพาะเรื่อง ได้แก่ วิชาต่อเนื่องจากวิชาบังคับ วิชาที่เป็นความรู้ขั้นสูงขึ้นไป วิชาเฉพาะด้านอันเป็นเอกเทศ วิชาสัมมนาในปัญหาทางกฎหมายด้านต่าง ๆ ทั้งภาคทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติ วิชาที่ส่งเสริมด้านทักษะในการปฏิบัติงาน การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ สหกิจศึกษา หรือการค้นคว้าทำวิจัย/โครงการ โดยอาจจัดวิชาเหล่านี้ เป็นกลุ่มให้เลือกตามเนื้อหาสาระของวิชา หรือจัดเป็นกลุ่มวิชาเพื่อการประกอบวิชาชีพด้านหนึ่งด้านใดก็ได้ มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 12 หน่วยกิต

3) **หมวดวิชาเลือกเสรี** ให้นักศึกษาเลือกจากบรรดาวิชาใด ๆ ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยมีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 6 หน่วยกิต

4) **หมวดวิชาโทในสาขาวิชาอื่น/วิชาสาขาอื่น** ในส่วนดังกล่าวนี้ไม่เป็นหมวดที่บังคับให้ต้องมีในหลักสูตร หากมหาวิทยาลัยประสงค์จะให้ผู้เรียนในหลักสูตรของตนมีความรู้หรือทักษะเพิ่มเติมในสาขาวิชาอื่น ก็อาจกำหนดให้ผู้เรียนศึกษาวิชาในสาขาวิชาอื่นเป็นวิชาโท หรือให้นักศึกษาศึกษาวิชาสาขาอื่น ๆ ตามความสนใจหรือความถนัดของแต่ละบุคคลจำนวนหน่วยกิตในหมวดนี้ให้เป็นไปตามเกณฑ์ของแต่ละมหาวิทยาลัย

2. การศึกษานิติศาสตร์และปัญญาประดิษฐ์: ข้อท้าทาย และโอกาสในศตวรรษที่ 21

การศึกษานิติศาสตร์ในปัจจุบัน ได้ปรากฏ “ข้อท้าทาย (Challenges)” ในหลายประการ ในบทความนี้จักได้พิเคราะห์ทั้งข้อท้าทายที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน และบรรดาคณาจารย์ ตลอดจนนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้ง “โอกาส (Opportunities)” ในเรื่องดังกล่าว รายละเอียดสามารถจำแนกเป็นประเด็นเพื่อการศึกษาได้ ดังนี้

2.1 ปัญญาประดิษฐ์และข้อท้าทายต่อการศึกษานิติศาสตร์

ในศตวรรษที่ 21 โลกได้เข้าสู่ยุคสมัยแห่งความล้ำยุคทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ ได้มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม รวมทั้งการศึกษานิติศาสตร์ด้วยเช่นกัน เทคโนโลยีดังกล่าวได้รวมถึง “เทคโนโลยีพลิกผัน (Disruptive Technology)” อันเกิดจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

กล่าวโดยทั่วไป “ปัญญาประดิษฐ์” หรือ Artificial Intelligence (AI) หมายถึง ระบบประมวลผลของคอมพิวเตอร์ หุ่นยนต์ เครื่องจักร หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่มีการวิเคราะห์เชิงลึกคล้ายความฉลาดของมนุษย์ และสามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นการกระทำได้ (“ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ”, 22 พฤษภาคม 2564) นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัลให้ถือว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีการสร้างความสามารถให้แก่เครื่องจักรและคอมพิวเตอร์ด้วยอัลกอริทึมและกลุ่มเครื่องมือทางสถิติ เพื่อสร้างซอฟต์แวร์ที่สร้างปัญหาที่สามารถเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ที่ซับซ้อนได้ เช่น จดจำ แยกแยะ การแก้ไข ปัญหา การให้เหตุผล ตัดสินใจ คาดการณ์ สื่อสารกับมนุษย์ และในบางกรณีอาจถึงขั้นเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ทั้งนี้ กรณีสามารถสรุปได้ว่า เทคโนโลยี AI หรือปัญญาประดิษฐ์ คือ การพัฒนาคอมพิวเตอร์ให้สามารถทำงานได้เหมือนมนุษย์นั่นเอง (“เทคโนโลยี AI คืออะไร? รู้จักกับ 3 ประเภทของ AI ที่เพิ่มขีดความสามารถให้กับธุรกิจ”, 1 ธันวาคม 2564)

จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข้างต้น ได้ก่อให้เกิดการเข้าถึงของคนทั่วไปในเครื่องมือที่เป็นปัญญาประดิษฐ์ กล่าวคือ สามารถใช้ในการทำงานต่าง ๆ ได้ทั้งในภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการที่จำต้องใช้ระยะเวลา ปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยในการปรับปรุงประสิทธิภาพในงานทั้งหลาย ส่งผลให้มนุษย์สามารถมุ่งเน้นเพียงงานที่มีความซับซ้อนเท่านั้น ทั้งนี้ รวมถึงงานที่เกี่ยวกับกฎหมายด้วยเช่นกัน เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลกฎหมาย การค้นหาบรรดากฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ การดำเนินการกระบวนการการให้เหตุผลในทางกฎหมายโดยการติดตั้งโมเดลของคอมพิวเตอร์เข้ากับหลักทฤษฎีกฎหมายเพื่อที่จะให้ได้ ผลลัพธ์ออกมาเป็นวิธีการสำหรับการแก้ไขปัญหา เป็นต้น (Hu & Lu, 2019)

เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่าง ๆ (Innovations) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดของระบบงานบริการทางกฎหมาย (Legal Services) ทั้งนี้ ในบริบทของโลกโดยทั่วไป ตลอดจนโลกแห่งงานบริการทางกฎหมายที่กำลังเข้าสู่ภาวะเสมือนจริง (Virtual) กล่าวคือ แม้บรรดาเทคโนโลยีจักทำให้นักกฎหมายมีโอกาสอันดีที่เพิ่ม มากขึ้น เพียงแต่นักกฎหมาย สังคม และระบบการศึกษามีความพร้อมที่จะยอมรับในเทคโนโลยีดังกล่าวหรือไม่ โดยโลกแห่งดิจิทัล (Digitalisation) ได้ส่งผลกระทบต่อประเด็นต่าง ๆ ในทางกฎหมายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การที่แรงขับเคลื่อนของเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญทั้งการนำกฎหมายไปใช้ในทางปฏิบัติ (Legal Practice) และการศึกษานิติศาสตร์ (Legal Education) ซึ่งในปัจจุบัน งานวิชาชีพทางกฎหมายได้มีความก้าวหน้าในลักษณะก้าวนำรูปแบบของการจัดการศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัย (Law School Model) เนื่องจากขณะที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ยังคงยึดโยงอยู่กับทักษะของการให้ความรู้กับนักศึกษาในศตวรรษที่ 20 ทว่าอาชีพของงานในทางกฎหมายได้ดำเนินไปพร้อมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งอยู่ในยุคของศตวรรษที่ 21 โดยการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่มีลักษณะพิเศษ รวมทั้งระบบ และอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ทั้งในกระบวนการวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยทางกฎหมาย โดยไม่มีความจำเป็นในการทบทวนเอกสารทางกฎหมายที่มีอยู่มากมาย และคดีต่าง ๆ อีกต่อไป (Palkova & Agapova, 2021)

สำหรับผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ที่มีต่อการศึกษานิติศาสตร์ ในทางหนึ่ง เห็นว่า การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาเป็นเครื่องมือเพื่อใช้แทนคนในการทำงานทางกฎหมาย (Automation) ตามที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น จักทำให้ตำแหน่งงานทางกฎหมายลดลง ซึ่งทำให้โอกาสในการทำงานของนิสิตนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาในปีแรก ๆ ต้องน้อยลงตามไปด้วย ขณะเดียวกันก็ได้ปรากฏความเห็นอีกทางหนึ่งว่า ในทางกลับกัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้สร้างโอกาสที่เพิ่มมากขึ้นสำหรับผู้ที่มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานกับปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้ โดยขึ้นอยู่กับการณ์ที่นิสิตนักศึกษาในโรงเรียนกฎหมายได้ตระหนักถึงการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีดังกล่าว และรู้ถึงวิธีการในการที่จะใช้เทคโนโลยีนั้น (Connell & Hamlin, 2021)

ในเรื่องดังกล่าว การศึกษานั้นถือเป็นศูนย์กลางแห่งอนาคตของงานวิชาชีพทางกฎหมาย กรณีเกิดการผลักดันให้ต้องจัดการศึกษาสำหรับนิสิตนักศึกษาที่กำลังเข้าสู่โลกของการแข่งขันในตลาดงานกฎหมาย ดังนั้น มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จึงต้องนำปัญญาประดิษฐ์ที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันใช้เป็นเครื่องมือวิจัยในวิชาชีพทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การเตรียมการในเรื่องดังกล่าวของมหาวิทยาลัยหลายแห่งให้กับบรรดานิสิตนักศึกษาก็ยังอยู่ในขั้นตอนของการพัฒนาเท่านั้น (Connell & Hamlin, 2021) ซึ่งในประเด็นข้างต้น หากพิจารณาในรายละเอียด ถือเป็นความสำคัญที่จกต้องแสดงให้เห็นถึง “ระบบใหม่ของการศึกษานิติศาสตร์ที่ได้มีการพัฒนาแล้ว” ทั้งนี้ โดยพิจารณาถึงแนวโน้มของเทคโนโลยีใหม่ คือ “เทคโนโลยีกฎหมาย (Legal Technology) หรือ “Legal Tech” อันเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการประสมประสานกันระหว่างกฎหมายในทางปฏิบัติและเทคโนโลยีระดับสูงผ่านการสร้างและพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ได้แก่ แอปพลิเคชันออนไลน์และออฟไลน์ (Online and Offline Application) บอท (Bot) รวมทั้งแชทบอท - Chatbot อันเป็นแอปพลิเคชันซอฟต์แวร์อัตโนมัติที่ทำงานซ้ำ ๆ ผ่านเครือข่ายซึ่งจะปฏิบัติตามคำสั่งเพื่อเลียนแบบพฤติกรรมมนุษย์แต่มีความรวดเร็วและแม่นยำมากกว่า สคริปต์ (Scripts) หรือรหัสที่นักพัฒนาเว็บไซต์ในการทำกระบวนการเป็นอัตโนมัติ โปรแกรมสำหรับค้นหาข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต (Search Engine) ในการเพิ่มประสิทธิภาพ ความเร็ว คุณภาพ ความสะดวก และความประหยัด ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางกฎหมาย กรณีถือเป็นการสร้างโอกาสสำหรับนักกฎหมายที่ทำงานกับระบบดังกล่าว โดยนักกฎหมายรุ่นใหม่ซึ่งเป็นนักกฎหมายในอนาคต อันเป็นบุคคลที่จกต้องแก้ปัญหาทางกฎหมายของลูกความสามารถใช้ข้อมูลจากกลไก (Mechanisms) ที่เป็น Legal Tech หรือ “วิธีการใหม่ (New Ways)” ในการแก้ไขปัญหาลักษณะข้างต้น หรือที่เรียกนักกฎหมายข้างต้นว่าเป็น “วิศวกรผู้ทรงความรู้ทางด้านกฎหมาย (Legal Knowledge Engineer)” (Palkova & Agapova, 2021)

นอกจากนี้ การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาแนวใหม่ (New Educational Technology หรือ “EdTech”) กล่าวคือ การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลในเชิงอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมมาใช้เป็นวิธีดำเนินงาน และเป้าหมายทางการศึกษา หากได้นำมาผนวกเข้ากับ “Legal Tech” ดังกล่าวแล้วนั้น จักสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษานิติศาสตร์ได้ (Palkova & Agapova, 2021)

ในส่วนของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตอันเป็นการศึกษากฎหมายในระดับปริญญาตรี ได้ปรากฏการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยหลายแห่ง เช่น LegalRnD – The Center for Legal Services Innovation ของมหาวิทยาลัยมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จัดให้มีหลักสูตรซึ่งมีรายวิชาต่าง ๆ ดังนี้ Artificial Intelligence & Law, Delivering Legal Services: New Legal Landscape, Information Privacy and Security and Law และ Discovery among others ขณะที่ในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในเรื่องดังกล่าวอยู่ในระยะเวลาของการเริ่มต้น (Connell & Hamlin, 2019) ส่วนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรนานาชาติ ได้แก่ Bachelor of Laws, Experiential Learning in Business Law and Tech Law (LL.Bel) (International Programme) ทั้งนี้ เพื่อให้บัณฑิตของคณะนิติศาสตร์ได้ศึกษาเรียนรู้การเชื่อมโยงระหว่างกฎหมาย ธุรกิจ และเทคโนโลยี รวมทั้งบทบาทของนักกฎหมายธุรกิจและเทคโนโลยี (Business and Tech Lawyer) ในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน

การสอนกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น อาจารย์ส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยได้เน้นรูปแบบ “การสอนโดยการบรรยาย (Lecturing Method)” ในลักษณะให้นิสิตนักศึกษาท่องจำตัวบทกฎหมายและแนวคำพิพากษา อันเป็นวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ง่ายต่อผู้สอน และสามารถใช้สอนผู้เรียนได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้ปรากฏอาจารย์ผู้สอนใช้ “วิธีการถามตอบ (Question-answer Method)” อันเป็นวิธีการสอนแบบอุปนัย ซึ่งผู้เรียนจักต้องคิด และมีการอภิปรายที่สอนบรรยาย ทำให้สามารถค้นพบข้อกฎหมายได้ด้วยตัวเอง รวมทั้ง “วิธีการสอนแบบทบทวนและถาม (Reviewed and Questioning Method)” โดยให้นักศึกษาได้ทบทวนเนื้อหาก่อนเข้าชั้นเรียน (ชนาธิป ชินะนาวิน, 2557) ทั้งนี้ การศึกษานิติศาสตร์ดังกล่าวได้ดำเนินการให้มีการจัดการเรียนในชั้นเรียนหรือห้องเรียนที่อยู่ในมหาวิทยาลัย ที่เรียกว่า “การเรียนในรูปแบบปกติในชั้นเรียน (Onsite)” โดยมีสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอนหรือแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น ห้องสมุดสาขาวิชา ภาควิชา และหอสมุดมหาวิทยาลัย และห้องโสตทัศนศึกษาหรือห้องปฏิบัติการทางคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ การศึกษานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยหลายแห่งยังได้จัดมี “การเรียนการสอนในระบบออนไลน์ (Online)” กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือเข้าช่วยอำนวยความสะดวก และสนับสนุนทั้งผู้สอนและผู้เรียน เช่น โปรแกรมแพลตฟอร์มของ Google ระบบแพลตฟอร์มออนไลน์ G Suite for Education อันเป็นเครื่องมือที่ช่วยผู้สอนในการสื่อสารกับผู้เรียน ระบบ Microsoft Educator Centre ที่พัฒนาฟังก์ชัน Microsoft Office ทำให้อาจารย์ผู้สอนสามารถสอนโดยการถ่ายทอดสด (live) ไปยังนิสิตนักศึกษา หรือการใช้ Applications ที่สามารถใช้งานได้อย่างสะดวก เช่น โปรแกรม ZOOM, Google Meet, Microsoft Team, YouTube และ Skype เป็นต้น รวมทั้งเครื่องมืออื่น ๆ ที่ช่วยผู้สอนในการติดต่อสื่อสารกับผู้เรียนผ่านทางสื่อสังคม (Social Media) ที่ใช้กันแพร่หลายในปัจจุบัน เช่น แอปพลิเคชัน Line, Facebook หรือ Instagram ซึ่งสามารถใช้ควบคู่กับการเรียนการสอนแบบออนไลน์ได้ นอกจากนี้ ในสถาบันอุดมศึกษาบางแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยศรีปทุม และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังได้ใช้เครื่องมือในการสนับสนุนการเรียนการสอนออนไลน์

และการบริหารจัดการรายวิชา เรียกว่า “ระบบบริหารจัดการรายวิชา หรือ Learning Management System (LMS)” โดยระบบนี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดการการเรียนการสอน กล่าวคือ การจัดการ (Manipulation) การปรับปรุง (Modification) การควบคุม (Control) การสำรองข้อมูล (Backup) การสนับสนุนข้อมูล (Support of Data) การบันทึกสถิติผู้เรียน (Student Records) และการตรวจคะแนนผู้เรียน (Graded Material) ซึ่งผู้ใช้สามารถเรียกใช้เครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้ผ่านทางหน้าเว็บเบราว์เซอร์ (Web Browsers) โดยใช้โปรแกรมการอ่านเว็บแบบมาตรฐานทั่วไป ทั้งนี้ เป็นเสมือนระบบที่รวบรวมเครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้ออกแบบไว้อย่างเหมาะสมเพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้ ทั้งกลุ่มผู้เรียน กลุ่มผู้สอน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคนิคในการจัดการการเรียนการสอนแบบออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในเบื้องต้น อาจารย์ได้ตกลงร่วมกันกับนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาดังกล่าวว่าจะให้มีการจัดการเรียนการสอน และการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านทางระบบข้างต้น (ช้องนาง วิพุธานพวงษ์, กรกฎาคม 2021)

สำหรับการเรียนการสอนในระบบออนไลน์ดังกล่าว สามารถตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า ในสถานการณ์ปกติขึ้นอยู่กับอาจารย์แต่ละท่านว่าจะใช้การสอนแบบออนไซต์ และ/หรือออนไลน์ อย่างไรก็ตามหากเป็น “สถานการณ์พิเศษ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถานการณ์การแพร่ระบาดของอย่างหนักของโรคโควิด 19 (COVID 19) หรือโรคโคโรนาไวรัส 2019 (the Coronavirus Disease 2019) ซึ่งเป็นโรคติดต่อที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (SAR-CoV-2) ทั้งนี้ ได้พบการติดเชื้อครั้งแรกในประเทศจีนในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 และได้มีการแพร่ขยายเชื้อไวรัสยังรวดเร็วไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้องค์การอนามัยโลก (World Health Organisation – WHO) ต้องประกาศภาวะฉุกเฉินสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern - PHEIC) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2563 ต่อมาได้มีการยกเลิกประกาศดังกล่าวในวันที่ 5 พฤษภาคม 2566 (World Health Organisation, (n.d.)) สำหรับในประเทศไทย รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดมาตรการทางสาธารณสุข เรื่อง “การเว้นระยะห่างจากสังคม (Social Distancing)” เพื่อลดอัตราความเสี่ยงในการสัมผัสโรค โดยขอให้ประชาชนเว้นระยะห่างทางสังคม กล่าวคือ ไม่อยู่รวมกันหนาแน่น ควรเก็บตัวอยู่บ้าน หรือที่พักอาศัยหรือที่เรียกว่า “ล็อกดาวน์ (Lockdown)” ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ไม่พบปะสังสรรค์ ลดการไปสถานที่สาธารณะ ลดการให้บริการ ลดกิจกรรมที่มีคนหนาแน่นนั้น (สำนักงานนิเทศ, 16 กุมภาพันธ์ 2564) ซึ่งมาตรการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อเศรษฐกิจ และสังคมในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมทั้งในการศึกษานิตศาสตร์ด้วยเช่นกัน ทำให้มหาวิทยาลัยทั้งที่เป็นส่วนราชการ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ และมหาวิทยาลัยเอกชนจำต้องปิดให้บริการเป็นการชั่วคราว โดยเฉพาะการไม่สามารถจัดการศึกษาได้ตามปกติ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาของการระบาดของโรคโควิด-19 การจัดการเรียนการสอนกฎหมายในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย บรรดาคณาจารย์ต่างได้ดำเนินการสอนนิสิตนักศึกษาด้วยระบบออนไลน์เพียงระบบเดียว ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง (พระมหาสายัณห์ เปมสีโล, 2564)

ดังนั้น การเรียนการสอนด้วยระบบออนไลน์ในการศึกษานิติศาสตร์ของประเทศไทยนั้น ถือเป็นการพัฒนา และการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาแนวใหม่ (New Educational Technology หรือ “EdTech”) กล่าวคือ การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้นำเทคโนโลยีดิจิทัลในเชิงอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมมาใช้เป็นวิธีดำเนินงาน และเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งได้นำมาผนวกเข้ากับ “เทคโนโลยีกฎหมาย (Legal Technology) หรือ “Legal Tech” อันเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว กรณีจัดเป็นข้อท้าทายที่สำคัญที่สามารถ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษานิติศาสตร์ได้

2.2 โอกาสของการศึกษานิติศาสตร์ไทยในศตวรรษที่ 21

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา การศึกษานิติศาสตร์ได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่สำคัญ จากเดิมที่การเรียนการสอนขึ้นอยู่กับ การอ่านหนังสือและการถกประเด็นปัญหาเพื่อการสร้างองค์ความรู้ ในแต่ละภาคการศึกษา มาสู่การศึกษายุคดิจิทัล (the Age of Digitalisation) อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างมีนัยที่สำคัญ เช่น การมีห้องเรียนเสมือนจริง (Virtual Classrooms) ซึ่งถือเป็นการใช้ซอฟต์แวร์ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยสนับสนุนผู้เรียน ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม ผู้สอน และผู้สอนสามารถเลือกสถานที่ เวลา และความสนใจด้วยตนเองผ่านทางเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักศึกษาจากการร่วมกิจกรรมกลุ่มกับอาจารย์ผู้สอน และเพื่อนร่วมชั้นเรียน ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียนจริง (ภวิสานันท์ ศรีศิริวงศ์, 2564) รวมทั้งห้องสมุดดิจิทัล หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-books) และเครื่องมือวิจัยระดับแอดวานซ์ เป็นต้น การปฏิวัติในเครื่องมือที่เกี่ยวกับการ เรียนการสอนดังกล่าวไม่เพียงต่อขยายการศึกษานิติศาสตร์ หากรวมถึงการก่อให้เกิดพลวัตและการมีส่วนร่วม ของนักศึกษาด้วยเช่นกัน เครื่องมือทางเทคโนโลยีได้ส่งผลให้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนกฎหมาย ทั้งนี้ รวมทั้งระบบปัญญาประดิษฐ์ที่เรียกว่า ChatGPT โดยมีสมรรถนะในการให้ความช่วยเหลือทั้งอาจารย์ และนิสิตนักศึกษา อันถือเป็นยุคใหม่ในทางวิชาการด้านกฎหมายอีกด้วย (Chincone, 2023, November 28)

“ChatGPT” เป็นคำที่ย่อมาจาก “Chatbot Generative Pre-training” หมายถึง ระบบปัญญาประดิษฐ์ ที่มีความฉลาดล้ำ สามารถค้นหาข้อมูลต่าง ๆ จากการสอบถาม และนำมาเรียบเรียงเป็นข้อความ หรือบทความ ให้กับมนุษย์ได้ (พิเศษ เสตเสถียร, 24 เมษายน 2566) โดยเป็น Chatbot ที่ใช้โมเดลภาษาขนาดใหญ่ อันเป็นหนึ่งใน โครงการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ของบริษัท OpenAI ที่ใช้วิธีการประมวลผลภาษาธรรมชาติในการทำงาน ทั้งนี้ โดยเป็น Chatbot ที่ให้คำตอบจากการวิเคราะห์ รวบรวม และประมวลผลออกมาเป็นภาษาที่คล้ายกับภาษา ที่มนุษย์ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง Chatbot คือ การทำให้คอมพิวเตอร์เข้าใจภาษาของมนุษย์ จนสามารถวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสร้างข้อความอย่าง ที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารได้ (สุมาพร (ศรีสุนทร) มานะสันต์, 28 กุมภาพันธ์ 2566)

ChatGPT จัดอยู่ในปัญญาประดิษฐ์ประเภท Artificial General Intelligence: AGI กล่าวคือ ปัญญาประดิษฐ์ ที่สามารถคิดเป็นเหตุเป็นผล วางแผน เรียนรู้ได้จากประสบการณ์เช่นเดียวกับรถยนต์ไร้คนขับ หรือหุ่นยนต์โดรน

มีสมรรถนะที่มีใช้เพียงแค่การตอบโต้บทสนทนาสั้น ๆ ในชีวิตประจำวันเท่านั้น โดยสามารถเขียนเพลง บทภาพยนตร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้อีกด้วย (ภรณ์ เกราะแก้ว, กรกฎาคม 2566)

สำหรับบทบาทของ ChatGPT และการศึกษานิติศาสตร์ โดยทั่วไปแล้วนั้น อาจารย์หรือผู้สอนสามารถปรับปรุงภาระงานสอนของตนให้มีประสิทธิภาพได้มากยิ่งขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง (Student-centred Teaching) ทั้งนี้ โดยการให้คอมพิวเตอร์ดังกล่าวช่วยในการจัดทำงานที่มีลักษณะซ้ำ ๆ เช่น การคัดแยกข้อมูล การเปรียบเทียบรายละเอียดในหนังสือหรือตำรากฎหมาย และกิจกรรมทั่วไปอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องพบในการศึกษานิติศาสตร์ กรณีส่งผลให้ผู้สอนและผู้เรียนสามารถบริหารเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เน้นแต่เพียงเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่า เช่น การวิเคราะห์เหตุผล ความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้น หรือความฉลาดของมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ChatGPT ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองในการศึกษากฎหมายด้วยเช่นกัน ก่อให้เกิดความเข้าใจในหลักกฎหมาย รวมทั้งคดีที่มีลักษณะซับซ้อน และการมีทักษะในการทำวิจัยทางกฎหมาย อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเชี่ยวชาญในทางกฎหมายต่อไป (Chincone, 2023, November 28)

ในส่วนของผลกระทบของ ChatGPT ในการศึกษานิติศาสตร์ที่มีต่อผู้เรียน กรณีได้ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น ทั้งนี้ โดยการขยายกรอบของการเรียนรู้นอกเหนือไปจากรูปแบบของการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการบรรยายและยกตัวอย่างประกอบ ตลอดจนการเขียนคำอธิบายตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาที่กระตือรือร้นขึ้น และการพูดคุยซักถามในประเด็นกฎหมายต่าง ๆ (ช้องนาง วิพุฒานพวงศ์, กรกฎาคม 2021) ทั้งนี้ ผู้เรียนสามารถใช้ประโยชน์จากสมรรถนะของ ChatGPT ในการได้รับประสบการณ์จากการสื่อสารกับปัญญาประดิษฐ์ดังกล่าวในลักษณะการโต้ตอบระหว่างกัน ทั้งการโพสต์สอบถาม การสำรวจถึงแง่มุมใหม่ในทางกฎหมาย บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และคดีต่าง ๆ ผู้เรียนจักได้รับคำตอบโดยพลันจากประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ อันเป็นการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ในลักษณะของการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ เครื่องมือทางปัญญาประดิษฐ์ยังได้ใช้รูปแบบของการสนทนาที่ทำให้นิสิตนักศึกษาสามารถเข้าใจในแนวคิดกฎหมายได้ด้วยวิธีการที่ทำให้เป็นการศึกษาด้วยตนเองได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยจุดประกายความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียนจากการเพิ่มขึ้นของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ไขปัญหา และทักษะทางกฎหมายที่จำเป็นอื่น ๆ ซึ่งแทบจะไม่ว่าอะไรกับการที่นิสิตนักศึกษาชวนเพื่อนไปห้องสมุดเพื่อการตีความทบทวนเนื้อหาบทเรียนหรือสอบถามในประเด็นทางกฎหมายที่ตนไม่เข้าใจ (“อาจารย์นิติหวั่น นักศึกษาใช้ “ChatGPT” ช่วยเขียนเอกสารทางกฎหมาย”, 14 มกราคม 2566) ดังสามารถพิจารณาได้จากการศึกษาในรายวิชาต่าง ๆ เช่น วิชานิติกรรมสัญญา อาจารย์ผู้สอนสามารถใช้เทคโนโลยีดังกล่าวในการจัดสถานการณ์การทำสัญญาระหว่างผู้เรียนและปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งปัญญาประดิษฐ์จะถูกโปรแกรมให้มีกลวิธี (Strategies) ในการเจรจาต่อรอง การใช้ข้อกฎหมายต่าง ๆ การนำเสนอข้อท้าทายในประสบการณ์การเจรจา ขณะที่นิสิตนักศึกษาก็จะได้ถูกนำเข้าสู่กระบวนการในการเจรจาเสมือนจริง ซึ่งสามารถเรียนรู้และฝึกทักษะของการเจรจาที่หลากหลาย หรือในรายวิชา

การว่าความและศาลจำลอง อาจารย์ผู้สอนสามารถจัดให้มีศาลจำลอง (Mock Trials) ทั้งนี้ โดยโปรแกรมให้ปัญหาประดิษฐ์เป็นพยานปรปักษ์ หรือที่ปรึกษาทางกฎหมายฝ่ายตรงกันข้าม นิสิตนักศึกษาจักได้ฝึกทักษะในการซักถามพยานบุคคล ทั้งการซักถาม (Examination) การถามค้าน (Cross-examination) และการถามติง (Redirect Examination) (สรวิศ ลิ้มปริงซี่, พฤษภาคม 2560) โดยมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กรณีถือเป็นการจัดให้มีพื้นที่การศึกษาที่มีความปลอดภัยสำหรับนิสิตนักศึกษาในการเรียนรู้ และนำมาปรับปรุงตนเองได้ก่อนที่จะได้ปฏิบัติงานจริง นอกจากนี้ ในรายวิชาระเบียบวิธีวิจัยทางกฎหมาย สามารถนำ ChatGPT มาใช้เพื่อยกระดับทักษะการวิจัย กล่าวคือ อุปกรณ์ปัญญาประดิษฐ์ได้มีชุดข้อมูลที่หลากหลายในความรู้เฉพาะด้าน อันก่อให้เกิดประโยชน์สำหรับการก้าวสู่การเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมาย ปัญญาประดิษฐ์สามารถให้คำตอบที่เป็นรายละเอียดของข้อมูลที่เกี่ยวข้องภายในระยะเวลาอันสั้น ช่วยลดระยะเวลาของการทำวิจัยแบบเดิม ทำให้อาจารย์และนิสิตนักศึกษาสามารถใช้เครื่องมือดังกล่าวในการทำวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Chincone, 2023 November 28)

ในประเด็นข้อท้าทายในการศึกษานิติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ChatGPT สามารถพิจารณาได้ว่าแม้ ChatGPT จักอำนวยความสะดวกมากมายหากได้นำมาใช้ในการศึกษานิติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม กรณีได้ปรากฏข้อกังวลในประเด็นข้อมูลส่วนบุคคล และในเรื่องของความมั่นคง อันเป็นข้อมูลที่มีความละเอียดอ่อนมาก หากได้นำไปใช้ในการศึกษากฎหมาย โดยเฉพาะการละเมิดจากแพลตฟอร์มของปัญญาประดิษฐ์ในข้อมูลดังกล่าวของคู่ความในแต่ละคดี นอกจากนี้ ยังได้ปรากฏการนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง กล่าวคือ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการลอกผลงานทางวิชาการ (Plagiarism) ซึ่งแซทบอทนี้ สามารถเขียนเอกสารขึ้นใหม่ได้โดยที่ซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการตรวจการลอกเลียนผลงานไม่สามารถตรวจจับได้ (“อาจารย์นิติหวั่น นักศึกษาใช้ “ChatGPT” ช่วยเขียนเอกสารทางกฎหมาย”, 14 มกราคม 2566) รวมทั้งการใช้ ChatGPT ในในการศึกษานิติศาสตร์อาจทำให้ขาดความเข้าใจในเนื้อหาที่เป็นบริบททางกฎหมายที่แท้จริง เพราะแม้ปัญญาประดิษฐ์จะสามารถจัดการกับข้อสอบถามทางกฎหมายที่ซับซ้อนได้ แต่ก็ยังขาดไปซึ่งความสามารถในการตัดสินใจเชิงคุณภาพในการที่จะวิเคราะห์กฎหมายได้ บางครั้งได้สร้างข้อผิดพลาดเกิดขึ้น และอาจจะ “หลอน (Hallucinate)” ถึงขนาดสร้างข้อมูลปลอมขึ้นมา ทำให้ข้อมูลที่ได้อาจเป็นเท็จได้ นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ยังขาดคุณสมบัติของการมีความคิดสร้างสรรค์ หรือการสร้างแนวคิดใหม่ ได้แก่ การคิดนอกกรอบ นอกเหนือไปจากทฤษฎี หรือไม่สามารถใช้สามัญสำนึกได้ รวมทั้งการไม่มีความเข้าใจในผู้อื่น เนื่องจากปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้มีความรู้สึกแต่ประการใด จึงไม่สามารถทำให้อีกฝ่ายหนึ่งตระหนักรู้ถึงความเข้าใจแบบที่มนุษย์ได้มี และได้เป็นเช่นนั้น (ภรณ์ เกราะแก้ว, กรกฎาคม 2566) ดังนั้น แม้เครื่องมือทางเทคโนโลยีดังเช่น ChatGPT อาจช่วยในการวิเคราะห์กฎหมาย และการทำวิจัยกฎหมาย แต่ก็ไม่สามารถใช้แทนการตัดสินใจที่เป็นเรื่องการใช้กฎหมายในทางปฏิบัติของมนุษย์ได้ อีกทั้งยังได้มีความเห็นเชิงคัดค้านของคณาจารย์หลายท่านที่เห็นว่า การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้

ในการจัดการเรียนการสอนอาจถือเป็นภัยคุกคามในการทดแทนตำแหน่งงานผู้สอน หรือกระทบถึงรูปแบบ การศึกษานิติศาสตร์แบบดั้งเดิม (Chincone, 2023, November 28)

จากการที่ได้วิเคราะห์ถึงข้อท้าทายจากปัญญาประดิษฐ์ที่เป็น ChatGPT ดังกล่าวข้างต้น กรณีถือเป็น โอกาสของการศึกษานิติศาสตร์ของประเทศไทยในการวางแผนทาง หรือกำหนดวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน ทักษะของนักศึกษา และการสร้างความคุ้นเคยกับอุปกรณ์ปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะจากบทบาทของอาจารย์ ในการให้คำแนะนำสำหรับนักศึกษาในการขับเคลื่อนการใช้เครื่องมือทางปัญญาประดิษฐ์เหล่านี้เพื่อเพิ่มพูน ประสิทธิภาพที่ได้จากการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมในทักษะของความคิดริเริ่มที่สร้างสรรค์ (Creativity) และทักษะ ในการติดต่อสื่อสาร (Communicative Skills) ของนิสิตนักศึกษาต่อไป อันถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการ ดำเนินการดังกล่าว นอกจากนี้ กรณีนี้ถือเป็นความจำเป็นยิ่งที่จกต้องเน้นถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิส่วนบุคคล และความมั่นคงจากการผนวกใช้ปัญญาประดิษฐ์เข้ากับการดำเนินการในการพิจารณาที่สำคัญเกี่ยวกับบริบททาง กฎหมายของข้อมูลที่สำคัญดังกล่าว (Chincone, 2023, November 28)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษานิติศาสตร์อันเป็นสิทธิทางการศึกษานั้น จัดเป็นสิทธิมนุษยชนของมนุษย์ทุกคนที่ได้กำหนด ไว้ในสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ตลอดจนรัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่าง ๆ การในประเทศไทยได้มีการจัดตั้ง สถาบันอุดมศึกษาทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน ถือเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิ ทางการศึกษาของนิสิตและนักศึกษาในประเทศไทย

การศึกษานิติศาสตร์ โดยทั่วไปแล้วนั้น ได้มีการจัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ที่เรียกว่า “การเรียนในรูปแบบปกติในชั้นเรียน (Onsite)” และคณาจารย์ส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยได้เน้นรูปแบบ “การสอนโดยการบรรยาย (Lecturing Method)” ในลักษณะให้นิสิตนักศึกษาท่องจำตัวบทกฎหมาย และแนว คำพิพากษาอันจัดเป็นการเรียนการสอนกฎหมายแบบดั้งเดิม (Traditional) ขณะเดียวกัน ได้มีคณาจารย์หลายท่าน ได้จัดให้มี “การเรียนการสอนในระบบออนไลน์ (Online)” กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือ เข้าช่วยอำนวยความสะดวก และสนับสนุนทั้งผู้สอนและผู้เรียน อาทิ โปรแกรมแพลตฟอร์มของ Google หรือการใช้ Applications ที่สามารถใช้งานได้อย่างสะดวก ได้แก่ โปรแกรม ZOOM ทำให้อาจารย์สามารถทำการสอน โดยการถ่ายทอดสด (Live) ไปยังนิสิตนักศึกษาที่อยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย รวมทั้งเครื่องมืออื่น ๆ ที่ช่วยผู้สอนในการติดต่อสื่อสารกับผู้เรียนผ่านทางสื่อสังคม (Social Media) เช่น แอปพลิเคชัน Line, Facebook หรือ Instagram เป็นต้น

การเรียนการสอนในระบบออนไลน์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ของการศึกษานิติศาสตร์ในประเทศไทย ถือเป็นการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาแนวใหม่ (New Educational Technology หรือ “EdTech”) กล่าวคือ การที่ผู้สอนและผู้เรียนได้นำเทคโนโลยีดิจิทัล

ใช้เป็นวิธีดำเนินงาน และเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งได้นำมาผนวกเข้ากับ “เทคโนโลยีกฎหมาย (Legal Technology) หรือ “Legal Tech” อันเป็นปัญญาประดิษฐ์ที่เติบโตอย่างรวดเร็ว อันถือเป็นข้อท้าทายจากปัญญาประดิษฐ์ที่มีต่อการศึกษานิติศาสตร์ของประเทศไทยโดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนกฎหมายแบบดั้งเดิม กล่าวคือ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการยกระดับการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมดิจิทัล ได้ก่อให้เกิดความสะดวก โดยเฉพาะ ในระหว่างสถานการณ์พิเศษ อาทิ ช่วงระยะการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งนิสิตนักศึกษาไม่สามารถเดินทางไปเรียนที่มหาวิทยาลัยได้ แต่การเรียนการสอนออนไลน์โดยการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีก็ทำให้การเรียนการสอนไม่หยุดชะงัก ยังสามารถดำเนินต่อไปได้ ภายใต้สถานการณ์ชีวิตวิถีใหม่ (Social Distancing) หรือยุค New Normal ที่ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อาทิ การเว้นระยะห่างในสังคม

นอกจากนี้ การนำปัญญาประดิษฐ์แบบใหม่ เช่น ChatGPT มาใช้ในการศึกษานิติศาสตร์ กรณีสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นโอกาสในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนกฎหมาย ทำให้นักศึกษาสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ โดยการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้ ทำให้ได้รับประสบการณ์ สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องในงานกฎหมายต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กรณีก็ต้องคำนึงถึงข้อมูลในสิทธิส่วนบุคคล และความมั่นคงจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน โดยก็ต้องสอดคล้องกับบริบททางกฎหมายของข้อมูลที่สำคัญดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. แม้สถานการณ์ของประเทศไทยได้กลับเข้าสู่ภาวะปกติภายหลังการระบาดของโรค COVID-19 แล้วนั้น แต่ก็สามารถนำการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์มาใช้ในการศึกษานิติศาสตร์ในปัจจุบันได้ ทั้งนี้ โดยเป็นระบบการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Hybrid Learning) กับการสอนในห้องเรียนแบบดั้งเดิม ที่เน้นการบรรยายเป็นหลัก เพื่อให้การศึกษานิติศาสตร์ก้าวสู่การศึกษาแนวใหม่ (New Educational Technology หรือ “EdTech”) โดยใช้เทคโนโลยีเป็นหลักในการดำเนินการ

2. การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษานิติศาสตร์หรือ Legal Tech มาใช้ในการศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จำต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้บริหารของมหาวิทยาลัยระดับสูงตลอดจนผู้แทนจากคณะ ภาควิชา หรือสาขาวิชานิติศาสตร์ รวมทั้งผู้ปฏิบัติงานในทางกฎหมายในองค์กรวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว ทั้งการจัดทำนโยบาย การวางแผน การติดตาม ตลอดจนการประเมินผล

3. การสร้างความรู้ความเข้าใจในการใช้ปัญญาประดิษฐ์สำหรับการศึกษานิติศาสตร์ โดยพิจารณาว่าปัญญาประดิษฐ์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือ แต่เสมือนเป็นสมองซีกที่ 3 ของมนุษย์ที่สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการการเรียนรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์ และการสร้างความรู้ความเข้าใจในการศึกษานิติศาสตร์

ของนิสิตนักศึกษา กรณีถือเป็นหุ้นส่วนของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกัน (An Equal and Symbiotic Partnership) หรือ Hybrid Mind ระหว่างมนุษย์และปัญญาประดิษฐ์

4. ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนนั้น จำต้องจัดฝึกอบรมให้กับอาจารย์ผู้สอนกฎหมายเพื่อให้เกิดทักษะที่จำเป็นในการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งความเข้าใจในสมรรถนะและข้อจำกัดของอุปกรณ์เครื่องมือในเทคโนโลยีดังกล่าว และข้อพิจารณาทางจรรยาบรรณที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสอนกฎหมาย นอกจากนั้น ควรได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดสัมมนา และการฝึกอบรม เพื่อสนับสนุนให้นิสิตนักศึกษาเข้ามีส่วนร่วมในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับกฎหมาย

5. การจัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองในข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล และความมั่นคงจากการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการศึกษานิติศาสตร์ ทั้งในเรื่องขอบเขตตลอดจนข้อจำกัดของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ โดยเฉพาะกระทรวงยุติธรรม วิทยาศาสตร์ และวิจัย ในการออกกฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวง ในส่วนของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สามารถจัดให้มีระเบียบข้อบังคับในเรื่องดังกล่าวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศจากปัญญาประดิษฐ์ที่กระทบกับสิทธิส่วนบุคคล หรือในเรื่องความมั่นคง และการลอกผลงานทางวิชาการ (Plagiarism)

การอ้างอิง

ชนาธิป ชินะนาวิน. (2557). รายงานการวิจัยเรื่องการสอนกฎหมาย: ศึกษาเปรียบเทียบกับวิธีการสอน

แบบบรรยาย การสอนแบบถามตอบ และการสอนแบบทบทวนและถาม. วารสารดุซงกีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ (ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 4(2), 69.

ช้องนาง วิพูนพงษ์. (2021, กรกฎาคม). การเรียนการสอนกฎหมายในยุคดิจิทัล. สืบค้นจาก

<http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/7733>

เทคโนโลยี AI คืออะไร? รู้จักกับ 3 ประเภทของ AI ที่เพิ่มขีดความสามารถให้กับธุรกิจ. (2564, 1 ธันวาคม).

สืบค้นจาก <https://aigencorp.com/3-types-of-ai-for-business>

นิติศาสตร์คืออะไร?. (2561, กรกฎาคม). สืบค้นจาก

https://thesis.in.th/assets/pdf_blog/2018/07/thesis_1532440716.pdf

ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ. (2564, 22 พฤษภาคม). สืบค้นจาก <https://www.etda.or.th> > Articles

พระมหาสายัณห์ เปมสีโล. (2564). การเรียนการสอนแบบออนไลน์ในระดับอุดมศึกษาภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัส COVID-19. *Journal of Modern Learning Development*. 6(6), 357.

พิเศษ เสตเสถียร. (2566, 24 เมษายน). อาจารย์กฎหมายกับ ChatGPT. สืบค้นจาก

<https://www.bangkokbiznews.com/tech/innovation/1064630>

- ภวิสานซ์ ศรีศิริวงศ์. (2564). ห้องเรียนเสมือนจริง. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 19(2), 81.
- ภรณ์ เกราะแก้ว. (2566). อนาคตนักกฎหมาย: อะไรคือสิ่งที่นักศึกษากฎหมายอาจต้องเผชิญในโลกของ AI. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง*. 6(2), 130.
- สรวิศ ลิ้มปรงชี. (2560). ภาษาอังกฤษนักกฎหมาย (legal English) - การเบิกความของพยาน (Witness testimony). *ตุลพาห*, 64(2), 230-231.
- สุมาพร (ศรีสุนทร) มานะสันต์. (2566, 28 กุมภาพันธ์). *ChatGPT: กฎหมาย AI และอนาคต (ภาคแรก)*. สืบค้นจาก <http://www.bangkokbiznews.com>
- สำนักงานนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2564, 16 กุมภาพันธ์). *มาตรการทางสาธารณสุข เรื่องการเว้นระยะห่างจากสังคม (Social distancing)*. สืบค้นจาก <https://pr.moph.go.th> > detail
- อาจารย์นิติหวั่น นักศึกษาใช้ “ChatGPT” ช่วยเขียนเอกสารทางกฎหมาย. (2566, 14 มกราคม). สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/international-news/689476>
- Chaincone, C. (2023, November 28). *ChatGPT for Legal Education: A New Frontier in Law School Training*. Retrieved from https://www.linkedin.com/pulse/chatgpt-legal-education-new-frontier-law-school-christ-chaincone-lbf5se?trk=article-ssr-fronten-pulse_more-articles_related-content-
- Connell, W. & Hamlin, M. (2019). Artificial Intelligence and Legal Education. *The Computer & Internet Lawyer*. 36(5), 14-19.
- Delbruck, J. (1992). The Right to Education as an International Human Rights. [Articles by Maurice Faculty] <https://repository.law.indiana.edu/facpub/2824>.
- Hu, T. & Lu, H. (2019) Study on the Influence of Artificial Intelligence on Legal Profession. *Advance in Economics, Business and Management Research*, 110, 964-968.
- Law School Quotes*. (n.d.) Retrieved from <https://www.goodreads.com>quotes>tag>law-school?>
- Palkova, K. & Agapova, O. (2021). Legal Tech in Legal Education: Global Perspectives and Challenges from The Latvian – Ukrainian Experience. *Proceedings of the International Scientific Conference*, 5, 414-417.
- Singh, A. & Singh, J. (2021). Challenges of Legal Education in the 21st Century. *International Journal of Law Management & Humanities*, 4(2), 2580.
- UNESCO. (2019). *Right to Education Initiative*. Paris: UNESCO.
- World Health Organisation. (n.d.). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Pandemic*. Retrieved from <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>